

A „SCHLIEFFEN-TERV” MÍTOSZA

Pollmann Ferenc

PhD, Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum
pollmannferenc@gmail.com

Ahogy Marx szerint a forradalmak a történelem mozdonyai, hasonlóképpen nevezhetjük a revizionista történészeket a történettudomány mozdonyainak: szokatlan kérdésfeltevéseikkel, „unortodox” módszereikkel, tabudöntőgető elfogulatlanságukkal és nem utolsósorban provokatív vitastílusukkal nemritkán sikerül a kutatók érdeklődését olyan kérdések vizsgálatára irányítani, amelyeket hosszú ideje lezártnak vagy valamiféle konzenzuson alapulóan „köztudottnak” tartunk. Az egyesült államokbeli hadtörténész, Terence Zuber bizvást sorolható a revizionisták közé: éppen másfél évtizede annak, hogy a *War in History* című tekintélyes hadtörténeti folyóiratban közölt tanulmányával, amelyet a Schlieffen-tervről írt, alaposan felbolygatta a szakmai közvéleményt. Meghökkenítő megállapítása – az említett tanulmány utolsó mondata – miszerint „Schlieffen-terv sohasem létezett”, érthető módon heves reakciókat váltott ki számos kortárs történészből, akik szinte azonnal erőteljes összűz alá vették a nyugdíjas hivatásos tisztból lett amerikai hadtörténészt. Zuber természetesen felvette a kesztyűt, és az így kialakult vita a szakfolyóiratok (főleg az említett *War in History*) hasábjain azóta is tart. Bár a magyar olvasók számára az efféle csörték gyakran teljességgel ismeretlenek maradnak, ebben az esetben legalább annyit a hazai szakma javára írha-

tunk, hogy a vitaindító tanulmány, igaz, némi késéssel, de megjelent magyar nyelven is.

Zuber állítása a Schlieffen-terv létezésének kétségbe vonásáról feltételezhetően azért okozott ekkora meglepetést, mivel olyasmit kérdőjelezett meg, ami az első világháborúról a szélesebb értelemben vett közvélemény számára is többnyire ismerősnek számított, mondhatni az alapvető tudásanyaghoz tartozott. (Még ha pontos mibenlétével nem is volt tisztában mindenki, a fogalom sokaknak ismerősnek tűnhetett.) A Schlieffen-terv a legtöbb iskolai tananyagban is szerepelt, mivel didaktikai szempontból hálás témának számított: belső logikája viszonylag könnyen elsajátítható és reprodukálható. A „hogyan győzzünk két egyidejűleg fellépő ellenség ellen” első látásra megoldhatatlan logikai feladványnak mutatkozik, amely azonban mégis megoldható, ha ismerjük a trükköt. Ez a trükk: hogy a két ellenséget nem egyszerre, hanem egymás után kell legyőzni, nyilvánvalóan nem tekinthető kézenfekvőnek. A tanári magyarázat, miszerint egy lomha és egy fürge ellenség közül előbb az utóbbi ellen kell csaknem teljes erőnk bevetésével gyors győzelmet aratni, és utána a lomhábbik ellen fordulni, már feltételezi azt a kiegészítő információt, hogy Németország potenciális ellenségei közül az egyik (Franciaország) gyorsan, a másik (Oroszország) ellenben lassan képes

haderejét harckész állapotba hozni. Ugyanez a trükk nyilvánvalóan nem működik két gyors ellenséggel szemben. Mindenesetre az, hogy az egyik ellenfelet szinte teljesen figyelmen kívül hagyjuk, miközben csak a másikra koncentrálnunk, kétség kívül hordoz magában némi kockázatot. A Schlieffen-terv belső logikájának könnyű interiorizálhatósága alighanem összefüggésbe hozható hazard jellegével: végrehajtása egyfajta bravúrt feltételez. Ez utóbbi vonása különösen kitűnik a gyors ellenfél (azaz Franciaország) legyőzésének mikéntjében. A Schlieffen-terv tudalévoleg ebben is igen kockázatos megoldást ajánl: a rendelkezésre álló német haderő zömének a jobbszárnyra való csoportosítását, majd ennek a túlerejű jobbszárnynak a semleges Luxemburg és Belgium (sőt akár Hollandia) területén keresztül végrehajtott nagy ívű átkaroló hadmozdulatát. Miért van erre a furcsa manőverre szükség? Azért, mivel a francia erődrendszert, amely a közös franciánémet határt védelmezi, frontális támadással nem érdemes megpróbálni áttörni. A hazard mozzanat abban van, hogy a túlerejű jobbszárny gyenge balszárnyal jár együtt, ami az ellenséget e gyenge balszárny megtámadására csábíthatja. Mit érünk vele, ha Belgiumon át benyomulunk Észak-Franciaországba, de közben a franciák ugyanezt teszik Lotaringiában? Itt megint szükség van a tanári magyarázatra: a Schlieffen-terv igazi trükkje az, hogy az egész arcvonal úgy működik, mint egy forgóajtó. Ennek a forgóajtónak a saroktengelye Metznel van. A cél az ellenséges védelem átkarolása és hátba támadása, hiszen a hadseregek – akárcsak az egyes katonák – szemből a legerősebbek, de oldalról és különösen hátulról sokkal sebezhetőbbek. Ezt az egyszerű felismerést próbálják a hadvezérek kiaknázni a thébaiak (Epameinondas) ferde fa-

lanxa óta, amely Leuktránál a győzelmet ilyen aszimmetrikus felállás segítségével vívta ki, vagy Hannibál nevezetes győzelme óta Cannae-nál a rómaiak ellen. A Schlieffen-terv sikere esetén a németek a teljes francia hadsereget egy hatalmas „katlancsátában” megsemmisítik. Ezután természetesen jöhet a győztes hadsereg átszállítása keletre a lomha orosz hadsereg ellen. A Schlieffen-terv igazi trükkje tehát az, hogy a kétfrontos háborút gyakorlatilag két egyfrontos háborúként vívja meg. A megoldás könnyen felfogható és reprodukálható.

Amennyiben Zubernek sikerül kétséget támasztani a Schlieffen-terv létezésével kapcsolatban, akkor a világháború történetének megértésében, illetve megértetésében különösen fontos tudáselem helyett kell mást keresnünk. Ráadásul Schlieffen-terv nélkül az agresszív Németországról és a német háborús felelősségről élő kép is nyilvánvalóan revízióra szorul. Az amerikai hadtörténész állításának beigazolódása tehát messzemenően befolyásolhatja a Nagy Háború kirobbanásával kapcsolatos felfogást is. A tét ennél fogva jelentős.

A Schlieffen-tervről kibontakozott vita erőviszonyai kezdettől meglehetősen aránytalanok voltak: a képzeletbeli szorító egyik sarkában maga Zuber, a másikban az ellenfelei, akiknek tábora kezdetben egységesnek mutatkozott abban, hogy valamennyien – ilyen vagy olyan okból – elfogadhatatlannak tartották Zuber érveit. Az idők folyamán azonban az ellenzők tábora bomladozni kezdett: az egyik legaktívabb ellenfél, a brit Terence Holmes – bár korántsem ért mindenben egyet az amerikaival – jóval közelebb került Zuber álláspontjához. A legmakacsabb ellenzők: Annika Mombauer, Gerhard P. Gross, Robert T. Foley véleménye ugyanak-

kor nem sokat változott. Az mindenesetre elmondható, hogy az elmúlt tizenöt esztendő folyamán Zuber felfogásának számos olyan támogatója is akadt, aki alapvető koncepcióját hajlandó elfogadni, ugyanakkor nem ért egyet vitamódszereivel. A hivatásos tisztból lett hadtörténész ugyanis meglehetősen érdes modorban oktatja ki „civil” ellenfeleit, ha azok a katonai szakszargon használatában hibát vétenek. Vitapartnerei ugyanakkor Zubernek a németből angolra fordítás során tanúsított „nagyvonalúságát” tűzik pellengérré. A vita ennél fogva némileg elfajult, és sokszor személyeskedő jelleget öltött.

Nyilván felmerül a kérdés, van-e egyáltalán értelme a Schlieffen-terv létezését kétségbe vonni? A revizionista történészek által gyakran túlzásba vitt descartes-i módszeres kétely számára természetesen nem léteznek tabutémák. Zuber ellenfeleit mindazonáltal érezhetően impresszionálta, hogy valaki egy ilyen köztudottan létező történeti ismeret valóság alapját tagadja. Hiszen „mindenki tudja, hogy volt Schlieffen-terv”, minek ezt kétségbe vonni? Zuber érveit megismerve ugyanakkor inkább az a furcsa, hogy a *doute méthodique* híveinek miért nem került korábban a célkeresztjébe Schlieffen gróf szellemi öröksége.

A nevezetes terv az egykori legendás német vezérkari főnök, Alfred von Schlieffen 1905 decemberében készített emlékiratában található. Ennek a történelmi jelentőségű dokumentumnak a sorsa meglehetősen kalandos: a két világháború között néhány egykori magas rangú német tábornokon és vezérkari tisztben kívül senki sem láthatta, majd pedig az a hír járta róla, hogy 1945 áprilisában a Reichsarchiv elleni brit bombatámadás alkalmával végleg megsemmisült. Utóbb kiderült, hogy Schlieffen hagyatékát

nem az elpusztult levéltári anyaggal együtt őrizték, ennél fogva fennmaradt, és az Egyesült Államokba került, ahol 1953-ban Gerhard Ritter német történész megtalálta, majd három évvel később publikálta. 1956 óta tehát bárki számára olvasható, az utóbbi időben pedig az interneten is elérhető. Zuber figyelmét valójában nem az 1905-ös emlékirat vonta magára, hanem néhány olyan hadtörténeti dokumentum, amelyek Schlieffen vezérkari főnöki szolgálatának idején keletkeztek, és amelyek 1945 után egy időre szovjet levéltárak mélyén pihentek, majd (feltehetően a peresztrojka hatására) visszakérültek az NDK-ba, végül a berlini fal leomlása után az egységes Németországba. Ezek a dokumentumok az évenkénti hadgyakorlatok, továbbá az ún. vezérkari utazások (feltételezett háborús szituációk alapján lejátszott hadijátékok) lefolyását és értékelését tartalmazták, és alkalmat kínáltak arra, hogy a hadtörténész rekonstruálja belőlük Schlieffen stratégiai gondolkodásának fejlődését. Mindezt összevetve az 1905-ös emlékirattal szükségképpen fogalmazódnak meg kérdések. Zuber feltétlen érdeme, hogy a tulajdonképpeni Schlieffen-tervet tartalmazó emlékiratot képzett katonaként végigolvasva olyan különös mozzanatokra hívta fel a figyelmet, amely a civil Ritternek úgy látszik, nem tűntek fel. De nem csupán neki: Ritter könyvének angol kiadásához az ismert brit hadtörténész, Sir Basil H. Liddel Hart írta az előszót, aki egészében meglehetősen lesújtó kritikát fogalmazott meg a Schlieffen-tervről, ám legfeltűnőbb jellegzetességei: hogy kizárólag Franciaország elleni, azaz egyfrontos háborúra készült, továbbá, hogy két tucat nemlétező hadosztály bevetésével számolt, furcsa módon elkerülték a figyelmét. Pedig ezeknek a fantomdivízióknak a szerepeltetése már a két világháború között meg-

jelent hivatalos német világháború-történet szerzőinek is feltűnt.

A Schlieffen-terv és az 1914 nyarán megvalósított német felvonulási terv egymáshoz viszonyított pozíciója általában ugyancsak része mindannak, ami ezzel kapcsolatban „közismert”: eszerint az 1905-ös emlékiratban Schlieffen megalkotta a háború megnyerésének tökéletes haditervét, amit azonban hivatali utóda, Helmuth von Moltke vagy nem értett meg, vagy túlságosan kockázatosnak tartott, mindenesetre szerencsétlen módon megváltoztatott, és ezzel tönkre is tett. Következésképpen a német villámháború 1914 őszi kudarca legfőképpen Moltke számlájára írható. Ez a beállítás azonban teljes egészében a két világháború közötti hivatalos német hadtörténetírás álláspontját tükrözi. Verifikálhatósága nyilván attól függ, mennyiben lehet valós információkat kapni az 1914. évi német felvonulási tervről, illetve annak megvalósításáról. 1945 előtt a megfelelő dokumentumok egyáltalán nem voltak hozzáférhetőek, az említett légitámadás alkalmával pedig a legtöbbjük megsemmisült. Azóta azonban kiderült, hogy – akárcsak a Schlieffen-hagyaték – egynémely korabeli levéltári anyag mégis megmaradt, s ezek segítségével a Moltke által kidolgozott, illetve végrehajtott felvonulási terv is rekonstruálható. Zuber számára ennek a valódi német felvonulási tervnek a helyreállítása megadta a lehetőséget arra, hogy a két világháború közötti német világháború-történet által sugallt állásponttól magát függetlenítvé választ keressen az alapvető kérdésre: vajon tényleg az 1905. évi emlékiratba foglalt koncepción alapult-e az 1914. évi német haditerv? Másként fogalmazva: igaz-e, hogy a németek világháborús felvonulási terve a – valamilyen mértékben módosított – Schlieffen-terv?

Az 1905-ös emlékiratról Zuber szükségesnek tartja leszögezni, hogy az nem 1905 decemberében, hanem minden valószínűség szerint 1906 januárjában keletkezett. A különbség azért érdekes, mivel Schlieffen 1905 decemberének végén ment nyugdíjba, vagyis a szóban forgó emlékiratot már nem aktív vezérkari főnökként, hanem nyugalmazott tábornokként írta. Érvényes haditervnek természetesen már csak ezért sem volt tekinthető. Ráadásul tartalmi szempontból sem felel meg a felvonulási tervekkel szembeni kritériumoknak. Zuber sarkosan fogalmaz: „Mindent egybevéve, a Schlieffen-tervet tartalmazó Denkschrift mint hadműveleti utasítás egy rémálom.” Ismeretes az idősebbik Moltke mondása, miszerint minden haditerv érvényessége az ellenséggel történő első érintkezésig tart. A felvonulási tervek készítői ezért csupán a hadműveletek kezdeti időszakára rögzítik a seregestek feladatait, hiszen a clausewitz-i „háború köde”, azaz a kiszámíthatatlan tényezők sokasága miatt értelmetlen messzemenő terveket készíteni. A valóságos háborúnál jóval kevesebb kombinációs lehetőséget kínáló sakkjátékban is csak a megnyitások lépéssorrendjét tartja nyilván a sakkelmélet: ha valaki azzal állna elő, hogy elkészítette a francia védelem elleni garantáltan nyerő lebonyolítás teljes tervét, alighanem kételkednének elméje épségében. Márpedig Schlieffen bizonyos értelemben éppen ezzel próbálkozott 1905. decemberi (illetve 1906. januári) emlékiratában. Aligha csodálható, ha Zuber székepszissel tekint minden olyan szerzőre és minden olyan műre, aki vagy amely az említett emlékiratot haditervként tekinti. Elutasító álláspontjának alátámasztására többféle bizonyítékot is megnevez. A legfontosabbakat Gerhard P. Groß egyik vitacikkében pontokba szedve sorolja fel:

1. Az emlékiratot nem a vezérkar páncélszekrényében őrizték; az Schlieffen tulajdonában maradt, s halála után a lányaihoz került. (A Schlieffen-tervet tartalmazó dosszién gyönyörű női kézírással szerepel, hogy a terv „Elisabeth von Hahnke, született Schlieffen grófnő, valamint Maria Schlieffen grófnő tulajdona.”) Zuber szerint, ha ez a dokumentum tényleg a franciák legyőzésének bombabiztos receptje, úgy nyilván szupertitkosnak számít, és aligha „a családi fotók között” lett volna a helye.

2. Schlieffen egyáltalán nem készült nagyszabású megsemmisítő csatára: terve az volt, hogy bevárja a franciák támadását, majd közel a határhoz ellentámadást indít ellenük. Erre a megállapításra Zuber annak alapján jutott, hogy megvizsgálta Schlieffen vezérkari főnöksége alatt tartott hadgyakorlatainak és hadijátékainak forgatókönyveit. Úgy találta, hogy Schlieffen egyetlen esetben sem gyakoroltatta azt a fajta stratégiát, amely az emlékiratban megjelenik. Tisztában lévén azzal, hogy a német hadsereget ellenségei számbelileg felülműlják, az egyedüli hatékony stratégiának kétfrontos háború esetére a defenzív-offenzív módszert tekintette.

3. Schlieffen sohasem gyakoroltatta a Párizst nyugatról megkerülő átkarolást, sem bármely francia földön megvívandó csatát. Gyakorlatainak döntő hadműveletekre mindig Elzászban vagy Lotaringiában (azaz német földön) került sor.

4. Az emlékirat megírásának célja, hogy rábírja az illetékeseket a német hadsereg létszámának jelentős növelésére. Ez a pont a „fantomhadosztályok” szerepeltetésére vonatkozik. Schlieffen ugyanis az emlékiratban a franciák elleni hadjáratához összesen 96 hadosztály alkalmazását tartja szükségesnek, holott a német hadsereg 1905-ben legfeljebb 72

hadosztályt tud felvonultatni. Zuber szerint a nemlétező hadosztályok felhasználása a hadműveleti tervezés során kizárólag azzal indokolható, hogy Schlieffen ily módon ráirányítsa az illetékesek figyelmét a szerinte legfontosabb biztonsági problémára: hogy a német hadsereg számbelileg alulmarad potenciális ellenfeleivel szemben. Mivel Németország népessége felülmúlja a franciákét, a tény, hogy hadserege mégis kisebb, mint nyugati szomszédjájé, csupán a hadkiegészítés tökéletlen működésének a következménye. A franciák tudvalevőleg az egészségileg alkalmas férfinepesség 85%-át, a németek ellenben csupán 50%-át képezik ki.

5. Fantomhadosztályokat szerepeltető „haditerv” nem lehet alapja semmiféle operatív tervezésnek.

6. Az emlékirat egyáltalán nem Schlieffen hadművészetének csúcspontja: inkább elszigetelt aberrációként tekintendő.

7. Schlieffen az emlékiratban egyáltalán nincs tekintettel az aktuális külpolitikai környezetre. Ez alatt az egyfrontos, kizárólag Franciaország elleni háborúra vonatkozó tervezés értendő. Az emlékirat ugyanis a *Háború Franciaország ellen* címet viseli. Zuber szerint feltűnő, hogy Schlieffen a teljes német haderőt Franciaország ellen használja fel: a keleti határok védelmére semmit sem szán. Ellenfelei szerint ezt magyarázhatja Oroszország Japán elleni háborús veresége a távolkeleti háborúban. Zuber ellenben korabeli hírszerzési jelentések alapján (melyeket Schlieffennek mint vezérkari főnöknek feltétlenül ismernie kellett) bizonyítja, hogy az orosz hadsereg 1905-ben is komoly erőt képviselt: európai területein lévő gyalogzászlóaljainak száma 16%-kal, tüzéruégeinek száma pedig 20%-kal volt csak alacsonyabb, mint a japán háború előtt, lovasszázadainak

száma pedig 24%-kal magasabb lett. Ráadásul az orosz–japán háborút lezáró portsmouth-i béke (1905. szeptember 5.) aláírását követően azonnal megkezdődött a mandzúriai csapatok visszazállítása nyugatra. Oroszország tehát változatlanul komoly katonai fenyegetést jelentett Németországra nézve. Nincs észserű magyarázat arra, miért hagyta ezt a fenyegetést Schlieffen teljességgel figyelmen kívül.

Összességében Groß szerint Zuber a „Schlieffen-terv mítoszának” megalkotásával és fenntartásával azokat a német tábornokokat és vezérkari tiszteket gyanúsítja, akik az 1914-es franciaországi német hadjárat kudarcáért viselendő saját felelősségüket Moltkéra (továbbá néhány más alárendeltjére) kívánták hárítani. Ezért alakították ki a sohasem létezett Schlieffen-tervet, és ezért vádolták annak „elrontásával” Moltkét, aki már 1916-ban elhunyt, azaz nem védekezhetett a vádak ellen.

A Zuber állításairól folyó vita legutolsó hozzászólását publikáló Terence Holmes sajtós megoldást kínál annak az ellentmondásnak a feloldására, amely Schlieffen stratégiai elgondolásai és az emlékiratban kifejtett álláspontja között feszül. Schlieffen – korábbi stratégiai krédójának megfelelően – 1905. december 23-án az utolsó általa vezetett hadijáték értékelésekor újólá megismételte, hogy Németország egy eljövendő kétfrontos háború esetén számbelileg jelentősen alulmarad, ennél fogva egyik irányban sem lesz képes támadni, mivel bármelyik ellenfelének megtámadása túl sok erőt és túl sok időt venne igénybe a másikkal szembeni védekezés rovására. Ilyen körülmények között tehát a németeknek be kell várniuk ellenségeik támadását, majd megpróbálni ellentámadással gyors egymásutánban elbánni velük. Nyolc nappal később, december utolsó napján pedig papírra vetette a Franciaország Belgiu-

mon keresztül történő megtámadására vonatkozó első változatát. Holmes szerint azonban nem valamiféle skizofréniáról van szó: Schlieffen egyfrontos (csak Franciaország elleni) háború esetére a támadó, kétfrontos (Francia- és Oroszország elleni) háború esetére viszont az ellentámadó stratégiát tartotta üdvöztőnek. Holmes szerint Moltke csakhogyan „elrontotta” Schlieffen stratégiai elgondolásait, mivel olyan feltételek között próbálta azokat megvalósítani, amelyek között nem működhetek: kétfrontos háború körülményei között akarta alkalmazni az egyfrontos háború esetére kidolgozott tervet. Ráadásul azt is tudnia kellett, hogy eleve nem áll rendelkezésre annyi hadosztály, amennyit Schlieffen eredetileg szükségesnek tartott egyedül Franciaország legyőzéséhez. Vajon miért kockáztatta meg mégis a kudarcra ítélt vállalkozás végrehajtását? Holmes szerint ebben Moltke és Schlieffen eltérő stratégiai filozófiájának különbsége játszott döntő szerepet. Schlieffen Karl von Clausewitzhez hasonlóan azt tartotta, hogy a harcnak a védekezés az erősebbik fajtája. Moltke viszont éppen ellenkezőleg, a támadást nevezte az erősebbnek, mivel csak az reprezentálja a pozitív célok iránti törekvést. Hitt abban, hogy a támadásban rejlő morális fölény képes kiegyenlíteni a pusztaszámbeli fölényt. A marne-i csatában a németek balszerencséjére Schlieffen clausewitz-i szemlélete győzedelmeskedett.

Zuber talán legkitartóbb ellenfele, Annika Mombauer számára mindaz, amit az amerikai hadtörténész a Schlieffen-tervvel kapcsolatos vitában állít, voltaképpen leginkább a német háborús felelősség kérdésével összefüggésben bír igazi relevanciával. Ebben aligha téved: a Schlieffen-terv létezéséről, illetve belső szerkezetéről folyó vita voltaképpen megmaradhatna a hadtörténetírásán belül, ha nem

kötődne szorososan a háború kirobbantásáért viselendő felelősség problémájához. Mombauer szerint az 1914-es német haditerv (amelyet ő – többek közt a vita hatására – már nem Schlieffen-tervnek, hanem Moltke-tervnek nevez) vitathatatlanul agresszív, támadó terv volt, ami bizonyítja Németország háborús szándékát. Zuber ugyanakkor joggal emlékeztet rá, hogy amennyiben az offenzív haditerv a háborús felelősség megítélése szempontjából perdöntő jelentőségű, úgy Franciaországot és Oroszországot legalább akkora felelősség terheli, mint a németeket, mivel 1914-es felvonulási terveik egyidejű támadást irányoztak elő Németország ellen. Ráadásul nem csupán tervezték mindezt: Zuber fontosnak tartja kiemelni, hogy a világháború első ütközeteit, illetve csatáit mind a keleti, mind a nyugati fronton, német területen vívták. Ez szerinte bizonyítja, hogy a franciák és az oroszok megelőzték a németeket, és a német hadműveletek kibontakozására csak később került sor.

Természetesen Zuber szándékosan figyelmen kívül hagyja, hogy a nyugati fronton a németek a hadműveleteket luxemburgi és belga területeken kezdték: Franciaországig ezen területek megszállása után juthattak csupán el. Ugyanakkor teljesen igaz van abban, amikor így ír: „Az, hogy a franciák és az oroszok offenzív haditervvel rendelkeztek, semmivel sem bizonyítja jobban háborús felelősségüket, mint az offenzív német haditerv Németországét. A hadba lépésre vonatkozó döntés politikai, nem pedig katonai. Hogy a politika 1914-ben morális volt-e avagy immorális, egyáltalán, hogy a politika lehet-e etikus, azt nem a hadtörténészek dolga eldönteni. Az [1914-ben] aktuális háborús tervezés csupán annyit mutat, hogy a franciák és az

oroszok úgy gondolták: számukra katonailag előnyös a támadás, a németek pedig úgy, hogy számukra inkább az ellentámadás. Egyik stratégia sem lényegileg »morális« vagy »immorális«. A hadtörténetírás célja annak megállapítása, mi is történt valójában, nem pedig valamiféle morális bűnösség és ártatlanság méricskélésére alkalmas mozgó skála kidolgozása.”

Ezen a ponton válik világossá, hogy a vita voltaképpen témája a hadtörténetírás egyik örökzöld problémája: hadsereg és politika mindenkori viszonya. Zuber és Mombauer eltérő álláspontja ennek leképezése. Amennyiben elfogadjuk a clausewitz-i tétel igazát, miszerint a háború csupán a politika folytatása más – erőszakos – eszközökkel, úgy Zubernek kétségkívül igaza van: a bármennyire is agresszív haditervek létezése pusztán katonai-szakmai kérdés. Felhasználásukról mindenkor a politika dönt. Mombauer szerint ugyanakkor az agresszív katonai tervek nem azért születnek, mert a katonák szívesen törik a fejüket egy elképzelt háború megnyerhetőségének problémáján. Számára, úgy tűnik, elfogadhatatlan az, amit a katonák „támadólagos védelemnek” neveznek. Pedig 1914 nyara az offenzíva kultuszának virágkora. (Még az olyan kis országok, mint Szerbia katonai vezetői sem gondolkodtak másképp: a szerb vezérkari főnök, Radomir Putnik már 1911-ben úgy vélte, hogy tisztán passzív védelem sohasem lehet sikeres.) A „Schlieffen-terv mítoszának” lerombolása az egyoldalú német háborús felelősség tézisést valóban tarthatatlanná teszi.

Kulcsszavak: *Schlieffen, Zuber, Holmes, Mombauer, Clausewitz, Schlieffen-terv, Ritter, stratégia, kétfrontos háború*

IRODALOM

- Clausewitz, Karl von (1961): *A háborúról*. I. kötet 3. rész. (Ford. Réczey Ferenc) Zrínyi, Budapest
- Der Weltkrieg 1914-1918. Bearbeitet im Reichsarchiv*. Bd. I. E.S. Mittler, Berlin, 1925
- Evera, Stephen Van (1984): The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War. *International Security*. 9, 1, (Summer) 58–107.
- Groß, Gerhard P. (2008): There Was a Schlieffen Plan. *War in History*. 15, 4, 389–431. DOI: 10.1177/0968344508095447
- Holmes, Terence (2014): Absolute Numbers: The Schlieffen Plan as a Critique of German Strategy in 1914. *War in History*. 21, 2, 193–213. DOI:10.1177/0968344513505499
- Mombauer, Annika: Of War Plans and War Guilt: The Debate Surrounding the Schlieffen Plan. *Journal of Strategic Studies*. 28, 5, 857–885. DOI: 10.1080/01402390500394009
- O'Neill, Willam D. (2014): *The Plan That Broke the World*. Kindle Edition (Nyomtatott kiadás • <http://books.google.hu/books?id=IeIPAwAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>)
- Ritter, Gerhard (1956): *Der Schlieffenplan. Kritik eines Mythos*. Oldenbourg, München
- Rothenberg, Gunther E. (1989): The Austro-Hungarian Campaign Against Serbia in 1914. *The Journal of Military History*. 53, 2, (Apr.)
- Schlieffen, Alfred, Graf von (1905): *Denkschrift „Krieg gegen Frankreich” [Schlieffen-Plan]*, Dezember. • http://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0097_spl
- Zuber, Terence (1999): The Schlieffen Plan Reconsidered. *War in History*. July, 6, 262–305. DOI:10.1177/096834459900600302
- Zuber, Terence (2003): *Inventing the Schlieffen Plan. German War Planning, 1871–1914*. OUP, Oxford
- Zuber, Terence (2005): A Schlieffen-terv, újragondolva. In: Veszprémy László (szerk.): *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi, Budapest. 307–347.
- Zuber, Terence (2006): Der Mythos vom Schlieffenplan. In: Ehler, Hans – Epkenhans M. – Groß, G. P. (Hrsg.): *Der Schlieffenplan: Analysen und Dokumente*. Schoenigh, Paderborn, 45–78.
- Zuber, Terence (2008): Everybody Knows There Was a ‘Schlieffen Plan’: A Reply to Annika Mombauer. *War in History*. 15, 1, 92–101. DOI: 10.1177/0968344507085764
- Zuber, Terence (2013): *The Real German War Plan 1904–14*. The History Press, Kindle Edition

